

Mellékletek:

## Back Bernát életútjának dabasi vonatkozásai

A Tisztelt Értéktár Bizottság a közelmúltban tárgyalta Mina Alajos (1871-1954) altábornagy életútjának felsődabasi vonatkozásait, melynek révén a kitelepítések korszakának további neves szereplőiről is szó esett. E témakörbe teljes joggal sorolható az országosan ismert nagytőkés, politikus Back Bernát (1871-1953) példája is, aki 1951 és 1953 között, feleségével együtt családjánál meghúzódva élt Gyón községben. A körülményeket, részleteket a Dabasi Újság 2017. áprilisi számának cikkéből ismerhettük, ismerhetjük meg:

„Back Bernát (1871-1953) zsidó származású üzletember, műgyűjtő, mecénás és politikus neve, fordulatokban, anyagi javakban, nagyvonalú gesztusokban gazdag pályája már régóta a lexikonszerkesztők listáján szerepel. A szócikkek konzekvensen tartalmazzák a bennünket érintő tény, miszerint Gyónon halt meg 1953. január 7-én. A 81 évet megélt, kivételes képességű üzletember pályafutásának döntő szakasza a legszélesebb nyilvánosság előtt zajlott, ezért jól követhető. Ugyanakkor az 1944 utáni, így a gyóni éveit is teljes homály fedi.

Az 1939. évi választásokon, mint 1927 óta mindannyiszor, Szeged város képviselőjeként került az országgyűlés felsőházába, ahol az iparügyi bizottság tagjaként működött. 1943-ban a fővárosba, az Olasz fasor 57. szám alatti lakásbérleménybe költözött. Itt találta a német megszállás, a vészkorszak. A katolikus hitre történő évtizedekkel korábbi áttérése (1908) és az Antibolsevista Comité tagjaként 1919-ben szerzett érdemei, Károly Csapatkereszt kitüntetése védelmet nyújtott számára, így a sárgacsillagot sem kellett viselnie. 1944 júliusában azonban úgy értesült, hogy belügyminiszteri mentesítését az utóbbi években tanúsított ellenzéki politikai magatartása miatt megvonják. Hamvas Endre (1890-1970) Szeged-csanádi püspökhöz (a majdani kalocsai érsekhez) fordult segítségért, aki sokak érdekében kiállt akkor is, később is a nehéz időkben. A püspök Back Bernát ügyében levélben fordult Ambrózy Gyulához (1884-1954), a kormányzói kabinetiroda vezetőjéhez, és közbenjárását siker kísérte. A nyilasok októberi hatalomra kerülésekor körültekintően megszervezte családja bújtatását, felesége Eisenstädter Erzsébet (1880-1954) és unokái Kőbányán, a karmelita apácák Maglódi úti zárdájában rejtőztek el. Ő maga lányánál húzódott meg Gyónon, a Halász Zoltán-kúriaként ismert – az atyja, Halász Boldizsár 1848-as és 1867-es országgyűlési képviselő által épített – udvarházban, és ott vészelte át a főváros ostromát. Back Mária (1903-1968) német állampolgárságú férjével, Kamlah Frigyes (1905-1968) festőművésszel 1934-ben került Gyónra, akkor vásárolták meg a kúriát. Ismeretségük néhány évvel korábban keletkezett. Back Mária az 1920-es évek második felében sportteljesítményével érdemelte ki a tudósítók figyelmét, főként a szegedi négyes evezőscsapat tagjaként, de kitűnően lovagolt és a vadászatban is az élen járt. Egyiptomi, párizsi utak, tanulmányok után a Képzőművészeti Akadémia hallgatója lett Münchenben, ahol együtt tanult későbbi férjével. Első gyermekük, Anna, 1933. április 7-én született Münchenben. A hitleri Németországban ez a házasság azonban nem volt fenntartható, így Back Bernát mentességében bízva, Magyarországra költöztek. Már Gyónon éltek, amikor 1935. június 4-én megszületett Katalin lányuk, majd 1941. október 26-án János fiúk. Rövid időn belül kiderült, hogy a festőművészetből képtelenség fenntartani a családot, ezért üvegházi és melegágyi kertészettel, sertéstartással kezdtek foglalkozni. A világháború befejezése után Back Bernát és felesége továbbra is Budapesten élt az új nevén Malinovszkij fasorban. A Kamlah család életét megnehezítették a magyarországi németek kitelepítése miatti hatósági vegzálások, mely 1948-ban ért a csúcspontjához, amikor a családfőt hónapokig elzárva tartották az alsódabasi rendőrkapitányság épületében. Végül Dinnyés Lajos segítségével Kamlah Frigyes megkapta a magyar állampolgárságot. Megpróbáltatásai azonban nem értek véget, hiszen a néhány holdon folytatott kertészeti termelésének sikerei miatt kuláklístára került. 1951-ben Back Bernát, aki Horthy Miklós

támogatása miatt a nyilasok után a kommunisták célkeresztjére is rákerült, tudomást szerzett saját kitelepítésének tervéről, s ezt megelőzendő, Gyónra költözött feleségével június 29-én. A kúriában saját lakrészt alakítottak ki. Naplót vezetett, így tudható, hogy szívproblémái miatt erejét beosztva ugyan, de sorra járta a helyi üzleteket. Sokat bosszankodott az általános áruhiányon, hiszen szinte semmit sem lehetett kapni. Kárpótolta őt, hogy unokáiban nagy örömét lelte. Utolsó estéjét egy sikeresen megoldott középiskolai matematika házi feladat derűsítette, de reggelre elragadta őt a halál. A közeli katolikus temetőbe temették, szeretett felesége egy év múlva követte. 1971-ben családja mindkettőjük hamvait átszállíttatta a családi kriptába, így síremléke Szegeden, a Belvárosi temetőben van.”

További lényeges információk:

- Az internetes lexikon adatai szerint a budapesti kitelepítések 1951. május 21. és július 18. között zajlottak és több mint 5000 családot érintettek.
- A kitelepítettek harmada (33%) 1945 előtt katonatisztként szolgált, több mint egyötödük (23%) a gazdasági elit tagja (nagykereskedő, bankvezető, üzem-tulajdonos vagy igazgató) volt, míg 17 % egykori állami tisztviselőként, 6 % rendőrként, ugyanennyien pedig arisztokrataként kerültek fel a kitelepítési listákra.
- Gyón község állami anyakönyvében 3/1953. számon jegyezték be Back Bernát halálát. A halálozás helye: Szív utca 3., oka: szívizom elfajulás. Halálát özvegye jelentette be.
- Back Bernátné Eisenstädter Erzsébet 1954. október 18-án, tüdőgyulladásban hunyt el szintén Gyónon, a Szív utca 3. szám alatti lakásban. Halálát leánya, Kamlah Frigyesné jelentette be. A halálesetet 33/1954. számon rögzíti az állami anyakönyv.

Back Bernát közvetlen gyóni-dabasi kötődése az alábbiakban összegezhető:

- 1944/45-ben itt vészelte át a II. világháború végét,
- 1951-1953 között Gyónon, a Szív utca 3. szám alatti kúriában kialakított lakrészben élt.
- Hamvai 1953-1971 között a gyóni katolikus temetőben nyugodtak.

Back Bernát értékekben és fordulatokban gazdag életútja ma is időről időre visszatérő téma, főként a hazai kulturális közéletben (pl. műgyűjtő tevékenysége). Érdekünkben áll pályájának gyóni periódusait megörökíteni, melynek méltó megoldása az értéktári védelem a kulturális örökség kategóriában.

### Bibliográfia

- Haeffler István (szerk.): Országgyűlési almanach. Az 1939–44. évi országgyűlésről. Budapest, 1940. p. 386, 390, 393, 396, 462, 463, 614, 639.
- Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1. kötet, A-K. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. p. 68.
- Pál József: Hamvas Endre csanádi püspök a konvertitákért. Alföldi Társadalom, 1992/3. pp. 34-55.
- Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon I. Pest megye kastélyai és kúriái. Perfect Project, Budapest, 2001. p. 42, 315, 329.
- Blazovich László: Szeged rövid története. Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2007. p. 142, 143, 166, 284.
- Valentyik Ferenc: Back Bernát életútjának gyóni időszakáról. Dabasi Újság, 2017/4. április. p. 22.
- Wikipédia szócikkek: Back Bernát, Ambrózy Gyula, Antibolsevista Comité, Dinnyés Lajos, Hamvas Endre, Horthy Miklós, Károly-csapatkereszt, Kitelepítés, Kulák.

Összeállította: Valentyik Ferenc